

Johanna Hübinette

SOS 5

SOS

5

Arbetsbok

Geografi
Historia
Religion
Samhälle

Lärarguide

SOS 5

LÄRARGUIDE

Johanna Hübinette

LIBER

ISBN 978-91-47-15288-9

© 2024 Johanna Hübinette, Kerstin Dahlin och Liber AB

FÖRLÄGGARE: Anna Karlberg

PROJEKTLEDARE: Jasmine Jansson

REDAKTÖR: Birgitta Fröberg, Thomas Johansson

FORMGIVARE: Eva Jerkeman

PRODUKTIONSLEDARE: Eva Runeberg Pählman

OMSLAG: Eva Jerkeman

ILLUSTRATIONER: Johnny Dyrander, Anders Nyberg och Joio Falk (s. 15)

Första upplagan

1

REPRO: Integra Software Services

TRYCKERI: Graphycems, Spanien 2024

KOPIERINGSFÖRBUD

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen. Kopiering, utöver lärares och elevers begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt BONUS-avtal, är förbjuden. BONUS-avtal tecknas mellan upphovsrättsorganisationer och huvudman för utbildningsanordnare, t.ex. kommuner och universitet.

Intrång i upphovshavarens rättigheter enligt upphovsrättslagen kan medföra straff (böter eller fängelse), skadestånd och beslag/förstöring av olovligt framställt material. Såväl analog som digital kopiering regleras i BONUS-avtalet. Läs mer på www.bonuscopyright.se.

Liber AB, 113 98 Stockholm
Kundservice tfn 08-690 90 00
Kundservice.liber@liber.se
www.liber.se

INNEHÅLL

Välkommen till SOS 5 Lärarguide 4

Lgr22 5
Pedagogiska tankar 6
Årskursens arbetsområden 9
Prov och bedömning 12
Den digitala lärarlicensen 13

Politik och demokrati 16

Politik handlar om makt 17
Demokrati i skolan och i familjen 18
Vad tycker du? 19
Val 20
Hur styrs Sverige? 21
Diktatur är motsatsen till demokrati 23
Sammanfattning 24

Vasatiden 25

Striden om Sverige 26
Arbete och fritid på Vasatiden 29
Sverige blev protestantiskt 31
Krig mellan bröder 34
Hur kan vi veta något om Vasatiden? 36
Sammanfattning 37

Kristendom 38

Att vara kristen 39
Kristendomens historia 40
Kristendomens heliga skrift Bibeln 41
Den kristna läran 42
Riktningar inom kristendomen 43
Vardag och högtid 45
Sammanfattning 46

Nordens folk och landskap 47

Nordens länder 48
Varför ser det ut som det gör? 49
Nordens olika hav 51
Sammanfattning 53

Nordens naturresurser 54

Olja och naturgas 55
Skog 56
Andra naturresurser 57
Sammanfattning 58

Stormaktstiden 59

Ett fattigt land med många fiender 60
Trettioåriga kriget 62
En modern stormakt 65
Guld och kanoner 67
När Sverige var som störst 69
Gud är på vår sida 71
Det sista stora kriget 73
Hur kan vi veta något om stormaktstiden? 76
Sammanfattning 77

Islam 78

Att vara muslim 79
Islams historia 80
Islams heliga skrift Koranen 81
Islams lära 82
Riktningar inom islam 83
Vardag och högtid 84
Sammanfattning 85

Syskonreligionerna 86

Likheter och skillnader mellan religionerna 87
Sammanfattning 88

Lag och rätt 89

Regler och lagar 90
Vad händer om man bryter mot lagen? 92
Barn och lagen 93
Alla har ett eget ansvar 94
Sammanfattning 95

Europas klimat och landskap 96

Klimat och väder i Europa 98
Att bo och leva i Europa 101
Sammanfattning 104

Europas produktion och handel 105

Jordbruket i Europa 106
Industri och handel 107
Många arbetar med tjänster 109
Sammanfattning 110

Europas länder 111

Västra Europa 112
Östra Europa 114
Södra Europa 116
Europeiska unionen 117
Att undersöka ett land och Med
kartan som hjälpmedel 118
Sammanfattning 119

VÄLKOMMEN TILL SOS 5 LÄRARGUIDE

I den här lärarguiden finns information om hur du kan arbeta med läromedlet SOS 5. Det handlar om:

- kommentarer till alla moment i grundläromedlet
- kopplingar mot kursplanens syfte och centrala innehåll
- lärandemål
- facit med exempelsvar
- länktips
- pedagogiska tips etc.

Lärarguiden är den tryckta versionen av den lärarhandledning som finns i SOS 5 digitala lärarlicens. Den digitala lärarlicensen innehåller även mycket annat material och mer om det kan du läsa på sidan 13. Här i Lärarguiden använder vi symbolen för att visa var det finns kompletterande material att hämta från den digitala lärarlicensen. Genom att kombinera denna lärarguide med materialet i den digitala lärarlicensen har du ett komplett underlag för undervisningen i SO-ämnena i årskurs 5.

Lgr22

SOS 5 utgår helt från Lgr22. Vilka arbetsområden som ingår i vilken årskurs och varför de kommer i den ordning de gör, baseras på centrala innehållets disposition i Lgr22 och ämnesinnehållets svårighetsgrad.

I grundböckerna presenteras ämnena geografi, historia, religions- och samhällskunskap i en samlad bok. Läromedlet täcker in hela det centrala innehållet, och innehållet tas upp i den ordning det presenteras i de nya kursplanerna. På så vis kan du vara trygg med att du får med allt eleverna ska lära sig i de fyra SO-ämnena i din undervisning.

	SAMHÄLLSKUNSKAP	RELIGIONSKUNSKAP	HISTORIA	GEOGRAFI
Åk 4	<ul style="list-style-type: none"> Vad är ett samhälle? Du och alla andra Vår ekonomi 	<ul style="list-style-type: none"> Frågor om livet Judendom 	<ul style="list-style-type: none"> Allt blir historia Vikingatiden Medeltiden 	<ul style="list-style-type: none"> Geografi beskriver jorden Sverige Väder och klimat Naturen som resurs
Centralt innehåll	<ul style="list-style-type: none"> Individer och gemenskaper Samhällsresurser och fördelning 	<ul style="list-style-type: none"> Religioner och andra livsåskådningar Religion och samhälle Etik och livsfrågor 	<ul style="list-style-type: none"> Kulturmöten och statsbildning i Norden, cirka 800–1500 	<ul style="list-style-type: none"> Geografiska förhållanden, mönster och processer Hållbar utveckling Geografins metoder och verktyg
Åk 5	<ul style="list-style-type: none"> Politik och demokrati Lag och rätt 	<ul style="list-style-type: none"> Kristendom Islam Syskonreligionerna 	<ul style="list-style-type: none"> Vasatiden Stormaktstiden 	<ul style="list-style-type: none"> Nordens folk och landskap Nordens naturresurser Europas klimat och landskap Europas produktion och handel Europas länder
Centralt innehåll	<ul style="list-style-type: none"> Beslutsfattande och politiska idéer Rättigheter och rättsskipning 	<ul style="list-style-type: none"> Religioner och andra livsåskådningar Etik och livsfrågor 	<ul style="list-style-type: none"> Maktförhållanden och levnadsvillkor i Norden, cirka 1500–1800 	<ul style="list-style-type: none"> Geografiska förhållanden, mönster och processer Hållbar utveckling Geografins metoder och verktyg
Åk 6	<ul style="list-style-type: none"> Du har rättigheter Sveriges nationella minoriteter Medier och kommunikation Granskning av samhällsfrågor 	<ul style="list-style-type: none"> Etiska frågor och problem Hinduism och buddhism Religion och samhälle 	<ul style="list-style-type: none"> 1700-talets Sverige 1800-talet 	<ul style="list-style-type: none"> En hållbar värld Världens klimat Världsdelar och världshav
Centralt innehåll	<ul style="list-style-type: none"> Information och kommunikation Granskning av samhällsfrågor Rättigheter och rättsskipning 	<ul style="list-style-type: none"> Religioner och andra livsåskådningar Religion och samhälle Etik och livsfrågor 	<ul style="list-style-type: none"> Maktförhållanden och levnadsvillkor i Norden, cirka 1500–1800 Folkökning, ändrade maktförhållanden och emigration, cirka 1800–1900 	<ul style="list-style-type: none"> Geografiska förhållanden, mönster och processer Hållbar utveckling Geografins metoder och verktyg

En översikt över vilken del av det centrala innehållet som tas upp i böckerna.

Pedagogiska tankar

Ämnesindelning

Att SO-ämnena varvas i SOS underlättar om man vill arbeta med alla fyra ämnena varje termin. Det går naturligtvis lika bra att läsa kapitlen i en annan ordning och arbeta med två ämnen per termin. I Grundboken är ämnena tydligt färgmarkerade så att eleverna enkelt ska kunna orientera sig i boken.

Arbetsgång

För att få ut det mesta av läromedlet rekommenderar vi att ni använder både Grund- och Arbetsboken samt det digitala materialet. I Grundboken finns alla texter till alla kapitel. I Arbetsboken finns uppgifter och övningar till alla kapitel. I den digitala elevlicensen återfinns allt innehåll från Grundboken och Arbetsboken, med exempelsvar på frågorna, självvrttande frågor, filmer, begreppsträning med mera.

I den digitala lärarlicensen finns planeringar för terminerna och kapitlen, extramaterial, arbetsblad, bildsatta sammanfattningar, filmer samt prov och bedömning.

SOS Studietips

Allra först i Grundboken ligger **SOS studietips**. Där får eleven generella studietips kopplade till läsning av läromedlets texter. Där tas det inte bara upp hur eleverna kan ta sig an brödtexten, utan även tips på hur de ska använda bilder, bildtexter, kartor, ordförklaringar och rubriker för att bättre förstå och ta till sig kapitlets innehåll. Det handlar både om att tillgodogöra sig och befästa kunskaper.

Rubrikerna är informationsrika för att snabbt ge en förståelse för vad texten handlar om och för att underlätta sökläsning efter en grundlig genomläsning.

Bilder och **bildtexter** förtydligar, förstärker och kompletterar texten. **Fotografier** exemplifierar och visar det som kan vara svårt att förklara med ord.

Grundboken innehåller också rikligt med **illustrationer** och **teckningar** som bland annat visar på samband och det som kan vara svårt att förklara både i text och med fotografier. Det rikliga **kartmaterialet** underlättar arbetet med jämförelser inom och mellan länder, samt arbetet med namngeografi.

Kapitelstruktur

Varje kapitel inleds med en **kapitelbild** och en **kapitelingress** som kortfattat tar upp vad kapitlet handlar om. Därefter kommer ett antal **övergripande frågor** som besvaras i kapitlet. Frågorna kan både inleda och avsluta arbetet med kapitlets innehåll.

Centrala begrepp presenteras i början av varje avsnitt under rubriken **Viktiga ord**. Dessa förklaras i brödtexten för att eleven inte ska störas i sin läsning. Om eleven behöver lämna texten för att läsa en ordförklaring bryts flödet i läsningen. Tanken är att kontexten ger en djupare förståelse för ett begrepp än vad en lösryckt ordförklaring kan ge. Skolverket har i de nya kursplanerna tagit bort punkten om begrepp i bland annat historia för att markera att begrepp ska ingå som en naturlig del i alla delar av det centrala innehållet och inte läsas fristående som glosor.

De **ordförklaringar** som finns längst ner på vissa sidor är ord som kan behöva förklaras för förståelse av texten, utan att de för den sakens skull är centrala eller ämnesspecifika.

I varje kapitel finns ett antal **avsnitt**. Avsnitten inleds med **Viktiga ord** och avslutas med **Frågor på texten**, som kan besvaras efter läsning av avsnittets text. I marginalen ligger här och där en annan typ av frågor, **Reflektera**. Dessa ska hjälpa eleven att fundera över betydelsen av vad hen just läst, eller koppla till elevens egna erfarenheter eller till annat eleven sett eller läst om.

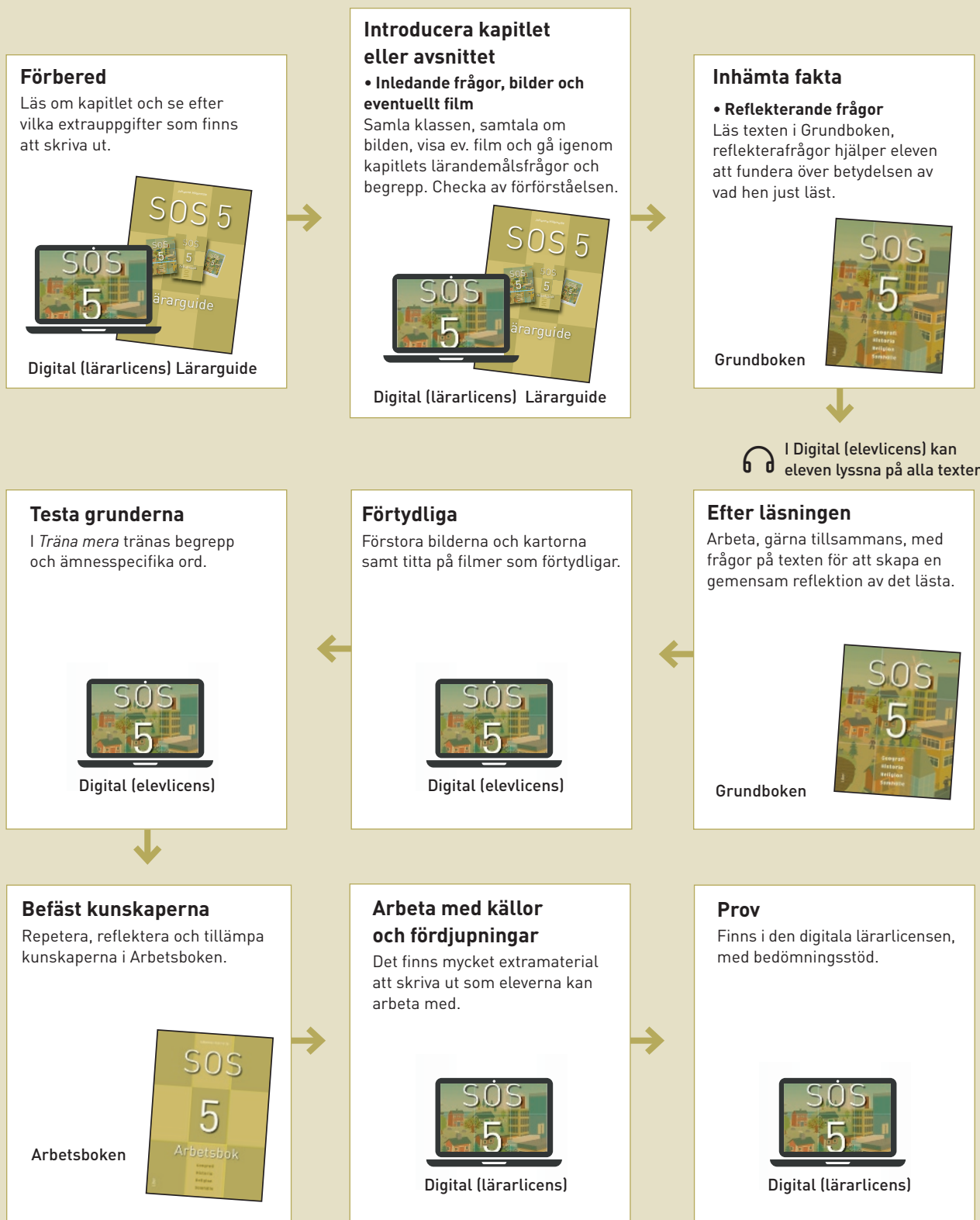
Vissa avsnitt innehåller **berättelser**, **porträtt** och **faktarutor**, som ger både bredd och djup till texten. Dessa är tydligt markerade för att kunna särskiljas från brödtexten.

Alla kapitel avslutas med en **sammanfattning** med bildstöd. Den följer kapitlets disposition och tar upp alla kapitlets viktiga ord. Sammanfattningen kan inte bara läsas som avslutning på arbetet med kapitlet. För vissa elever kan det vara bra att först läsa sammanfattningen för att ha lite förförståelse inför läsningen av den mer omfattande brödtexten. Studiehandedare kan utgå från texten i arbetet med andraspråkelever, både som introduktion och avslutning på ett arbetsområde.

I den digitala lärarlicensen till alla kapitel finns en utökad och bildsatt sammanfattning, **Bra att veta**, som kan skrivas ut och kopieras till de elever som behöver en enklare och mer kortfattad text än den som ligger i Grundboken. **Bra att veta** kan användas av alla elever, men kanske i synnerhet av lässvaga elever, av modersmållärare som kan översätta texten och förklara för elever med annat modersmål eller av elever som av andra skäl behöver en tydlig översikt över innehållet i arbetsområdet.

Så här kan du arbeta med SOS

 I Digital (elevlicens) kan eleven lyssna på alla texter

I Digital (lärarlicens) finns bland annat:

- Facit till Arbetsboken
- Facit till Frågor på texten
- Olika typer av stödmallar
- Berättelser med läsförståelsefrågor
- Historiska källor
- Blindkartor
- Texterna sammanfattade på enklare nivå – *Bra att veta*
- Värdegrundsmaterial

Årskursens arbetsområden

Förslag på terminsindelning

Vilka arbetsområden som ingår i vilken årskurs och varför de kommer i den ordning de gör, baseras på centrala innehållets disposition i Lgr22 och ämnesinnehållets svårighetsgrad.

SAMHÄLLSKUNSKAP

HT

- Kapitlet **Politik och demokrati** ligger först på terminen för att hamna rätt i tiden när det är valår. Kapitlet som utgår från det centrala innehållet *Beslutsfattande och politiska idéer* förklarar begreppen makt, demokrati, diktatur och opinion samt lyfter olika sätt att påverka och förändra ett samhälle. I kapitlet presenteras också det svenska styrelseskicket och valsystemet.

VT

- Innehållet i kapitlet **Lag och rätt** är en del av det omfattande centrala innehållet *Rättigheter och rättsskipning* i Lgr22. För att det ska bli mer hanterbart är det uppdelat i SOS 4–6. Den första delen som handlar om lagar, påföljder och kriminalitet ligger i årskurs 5, medan mänskliga rättigheter och nationella minoriteter tas upp i årskurs 6. Bildstödet i form av fotografier, teckningar och förklarande figurer är rikt.

HISTORIA

HT

- **Vasatiden.** Båda de historiska arbetsområdena i årskurs 5 ingår i det centrala innehållet *Maktförhållanden och levnadsvillkor i Norden, cirka 1500–1800*. De är uppdelade i Vasatiden och stormaktstiden av flera skäl. Att läsa om hela perioden i ett svep blir väldigt omfattande. Vasatiden och stormaktstiden har dessutom utpräglade särdrag som är bra att känna till samt att det underlättar jämförelse och förståelse för skillnader mellan olika historiska perioder. Förändring och kontinuitet i historien blir tydligare. Kapitlet om Vasatiden handlar mycket om makt och politik. Att det är placerat direkt efter att eleverna har läst om hur Sverige styrs, underlättar både förståelse för dåtiden och jämförelse med nutid.

VT

- **Stormaktstiden.** Precis som i kapitlet om Vasatiden innehåller kapitlet flera berättelser och porträtt som levandegör historien och gör läsningen mer lustfylld. Kapitlen har ett rikt bildmaterial bestående av teckningar, fotografier och kartor. Många av fotografierna kan utgöra en utgångspunkt för arbete kring källor och historiebruk.

RELIGIONSKUNSKAP

HT

- **Kristendom.** Störst utrymme i ämnet religionskunskap i både Lgr22 och SOS 4–6 får *Religioner och andra livsåskådningar*. Kristendom, islam och judendom skrivs fram i den nya kursplanen och hinduism och buddhism tonas ner. Med judendomen som bakgrund blir förståelsen för kristendomen större. Utöver en historisk bakgrund ligger fokus på den levda religionen med lära, riter, ceremonier, högtider, heliga texter och heliga platser.

VT

- **Islam.** För att underlätta jämförelse mellan religionerna följer kapitlet om islam samma upplägg som det om kristendomen. I båda kapitlen finns berättelser, teckningar och fotografier som berikar och kan användas som utgångspunkt för diskussioner och analyser.
- **Syskonreligionerna.** För att knyta ihop de abrahamitiska religionerna och tydliggöra både likheter och skillnader finns det här korta kapitlet. Det fungerar både som en repetition av vad eleverna tidigare har läst och som modell för vad man kan titta på vid en jämförelse. I kapitlet jämförs bland annat synen på Gud, viktiga personer, heliga platser, heliga berättelser, levnadsregler och gudstjänstlokaler.

GEOGRAFI

HT

- **Nordens folk och landskap.** Det centrala innehållet i geografi i Lgr22 är uppdelat i tre områden: *Geografiska förhållanden, mönster och processer, Hållbar utveckling* samt *Geografins metoder och verktyg*. I den första delen ska innehållet tillämpas på *Sverige, Europa och Världen*. Vi har valt att i årskurs 5 ha Europa som utgångspunkt, men för att det inte ska bli för omfattande har vi lyft ut Norden som en egen del. Det första kapitlet har fokus på hur Nordens kultur- och naturlandskap ser ut och varför det ser ut som det gör. Inre och yttre krafter förklaras. Kapitlet är rikt illustrerat med förklarande teckningar och fotografier samt med kartor. I alla geografikapitlen finns ett rikt kartmaterial.
- **Nordens naturresurser.** Resursanvändning återkommer i alla årskurser, utifrån olika delar av världen. För Norden viktiga resurser som olja, naturgas, skog, odlingsmark och naturområden tas upp. Fördelar med resursanvändningen lyfts fram, men även risker och nackdelar.

VT

- **Europas klimat och landskap.** Klimat- och vegetationszoner samt på vilka sätt klimatet påverkar människans livsmiljöer är en del av det centrala innehållet i *Geografiska förhållanden, mönster och processer*. Med Europa som utgångspunkt förklaras hur olika väder och klimat uppstår. Klimatzoner liksom skillnaden mellan kust- och inlandsklimat tydliggörs med kartor och figurer. Detaljerade topografiska kartor över Europas länder, floder och berg finns för att underlätta att i en kontext arbeta med namngeografi.

- Kapitlet **Europas produktion och handel** tar inte bara upp olika naturresurser som finns i Europa, utan även handel, transporter samt service- och tjänstesektorn lyfts fram. Kapitlet avslutas med en text som problematiserar turistindustrin och visar på fördelar och nackdelar.
- Kapitlet **Europas länder** är en översiktlig beskrivning av några europeiska länder. Kapitlet är uppdelat i västra, östra och södra Europa. Norra Europa lämnas eftersom eleverna redan läst om Sverige och de övriga länderna i Norden. Här beskrivs utmärkande drag för de olika ländernas natur- och kulturlandskap och det tydliggörs hur klimat och natur påverkar människors livsmiljöer. Kapitlet innehåller även ett kort avsnitt om EU. Det avslutande avsnittet handlar om hur man kan arbeta med geografiska undersökningar utifrån olika typer av kartor.

Det centrala innehållets tre delar är integrerade i alla årskurser, men *Hållbar utveckling* får dessutom ett eget kapitel i SOS 6.

Facit och övrigt extramaterial.

Facit till Arbetsbokens uppgifter finns i den digitala lärarlicensen. Facit till **Frågor på texten** finns här i respektive kapitel, men de finns också samlade i den digitala lärarlicensen.

I den digitala lärarlicensen finns kompletterande material såsom filmer, kopieringsunderlag och powerpointpresentationer.

Prov och bedömning

Bedömning

Till alla arbetsområden finns ett prov med bedömningsanvisningar.

Ett alternativ är att låta eleverna visa sina förmågor och kunskaper genom att de skriftligt får resonera fritt kring kapitlets lärandemålsfrågor. Eleverna kan få arbeta med lärandemålsfrågorna enligt EP, det vill säga först börja enskilt och sedan fortsätta med en klasskamrat. Om du som lärare vill se skillnaden kan du be eleverna skriva de tillägg de gör som par med en annan färg på pennan. Låt gärna eleverna ha tillgång till kapitlets begrepp (utan förklaring).

Ytterligare ett alternativ är att låta eleverna få diskutera lärandemålsfrågorna muntligt i smågrupper.

Prov

Till varje kapitel finns ett prov med bedömningsanvisningar att ladda ned från den digitala lärarlicensen.

Den digitala lärarlicensen

Du håller nu i din hand den tryckta lärarguiden till SOS 5. Här har vi samlat sådant som är beständigt. För att få ut det mesta av läromedlet behöver du också använda det heldigitala läromedlet, inte minst för att det digitala materialet hela tiden tillförs nytt innehåll och nya funktioner. Det heldigitala läromedlet finns både som lärarlicens och elevlicens.

Förutom en lärarhandledning innehåller lärarlicensen även allt det som finns i elevlicensen. I lärarlicensen finns dessutom mycket extramaterial i form av powerpoint-filer, kopieringsunderlag, prov med bedömningsanvisningar, filmer, länkar till intressant fördjupningsmaterial med mera. Det är med andra ord sådant som lätt kan kompletteras och förändras för att vara aktuellt.

Grundboken har ett rikt och informativt bildmaterial. Alla dessa bilder går också att hämta i den digitala lärarlicensen så du kan visa dem på whiteboarden. Sök i Materialbanken till aktuellt kapitel. Många av våra förslag på hur ni kan arbeta med SOS 5 bygger på samtal kring bilderna.

I elevlicensen finns all text och de bilder som finns i den tryckta Grundboken. För att befästa sina kunskaper kan eleverna arbeta med **Frågor på texten**, **Övningar** och **Träna mera**. Du kan som lärare enkelt följa upp elevernas resultat som sammanställs automatiskt. Eleverna kan få texten uppläst och anpassa textstorlek och dylikt.

De digitala licenserna innehåller dessutom ett helt kapitel som heter **Värdegrund** och ett som heter **Kul och klurigt**.

Värdegrund

I Lgr22 har det införts nya formuleringarna i de inledande delarna i alla läroplaner för årskurs 1–9. Formuleringarna handlar om jämställdhet, sexualitet, samtycke och relationer och om andra delar av skolans värdegrundsarbete. I **SOS 5 Digital** har vi samlat material som kan underlätta för klassen att diskutera frågor som rör känslor, samtycke och relationer. Här finns också texter om jämställdhet, heder, samtycke och porr.

Att samtala om känslor med elever är värdefullt och personlighetsutvecklande, både för elever och lärare. Genom samtalet kan eleverna träna på hur de kan formulera sig, sätta ord på sina känslor, tänka annorlunda och få nya infallsvinklar. Det är något som vi tycker får för lite plats i vardagen och behöver lyftas fram. Genom att göra det tillsammans i klassen stärks också gruppklimatet.

Det händer mycket i 9–12-årsåldern. Förmågan att tänka abstrakt börjar utvecklas. Eleverna börjar fundera på och ställa frågor utanför de egna erfarenheterna. De jämför sig med varandra och det är bra att börja öva sig på att tala om känslor och uttrycka hur man mår.

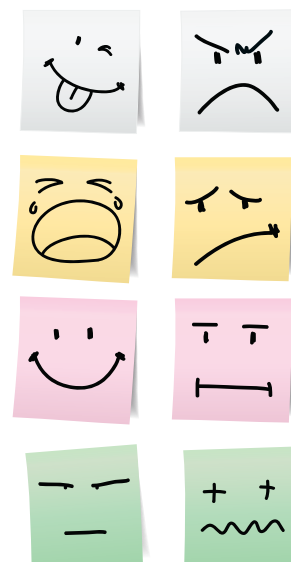

Bild: Shutterstock

Det finns många sätt att visa känslor på. Vi är olika och reagerar olika. Inget är rätt eller fel. När man sätter ord på sina känslor, blir lyssnad på och delar tankar med varandra blir det lättare att förstå sig själv och inse att alla inte är som jag. Det kan öka toleransen för andra. Att bli van att prata om känslor kan vara en hjälp i det förebyggande arbetet inom planen för likabehandling på skolan.

Enligt Lgr22, del 1 och 2, är skolans mål att varje elev kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utveckla en vilja att handla med deras bästa för ögonen. Kursplanen i svenska lyfter bland annat fram att det är genom vårt språk som vi människor utvecklar vår identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. I det centrala innehållet framgår att eleverna ska få möta olika former av samtal: att lyssna aktivt, ställa frågor, uttrycka tankar och känslor samt resonera och argumentera i olika samtalssituationer i undervisningen. Berättelserna i det här värdegrundsmaterialet behandlar vardagliga moraliska frågor som rör bland annat identitet, utanförskap och sociala relationer som bland annat nämns i det centrala innehållet i kursplanerna för religion och biologi.

Känslor och Läs & diskutera

Texterna som handlar om känslor är skrivna av Kerstin och Lisa som är lärare i årskurs 4–6. De har skrivit berättelser utifrån tankar och samtal som de har haft med elever i sina klasser. Texterna handlar om vardagliga händelser som är vanliga under åren på mellanstadiet. Ofta kretsar innehållet kring prestation, tillhörighet och att jämföra sig med andra. Frågor och funderingar som barn i den åldern ofta har – men kanske inte alltid uttrycker.

Materialet består av sex teman med två texter i varje. Efter varje berättelse har vi skrivit ”Tankar om texten” där vi resonerar om det centrala i händelsen. Därefter kommer ”Att prata om” som är tre frågor kopplade till elevernas egna upplevelser och erfarenheter.

I lärarhandledningen finns förslag på ”Läsförståelsefrågor” med facit. Det finns också några öppna diskussionsfrågor under rubriken ”Fler frågor till texten”.

Att prata med kompisar om känslor är värdefullt, både när man är glad och när man är ledsen. Men om man mår dåligt eller om något känns fel kan man behöva prata med en vuxen också. Det kan vara en förälder eller någon annan som står nära. I skolan finns fler vuxna att vända sig till. Kanske en lärare, fritidspedagog, skolsköterska, kurator eller skolpsykolog. Uppmana eleverna att prata med den som de litar på och känner sig trygg med.

Det kan också vara så att man inte vill prata med någon som man känner. Viktigt är att inte bära på tunga tankar själv. Tipsa eleverna om att de kan ringa BRIS, en barnrättsorganisation som stöttar barn. Samtalet är gratis och man är helt anonym. Vårdguiden har bra sidor på nätet. Sök på ”Vågaberätta”. På biblioteket finns böcker som handlar om känslor.

Sexualitet, samtycke och relationer

Texterna som handlar om samtycke, jämställdhet, hedersförtryck och porr är skrivna av Maria Dufva. Maria Dufva arbetar som kriminolog, författare och föreläsare. På mellanstadiet befinner sig eleverna i olika stadier vad gäller pubertet, nyfikenhet på naket och sex. De kan ha med sig väldigt olika erfarenhet och kunskap in i klassrummet. Just därför ska lektionerna och samtalen vara väl förberedda för att kunna möta eleverna på bästa sätt och hantera olika situationer som kan uppstå. Materialet hjälper dig som lärare att vara förberedd för dessa diskussioner.

Det som i tidigare läroplaner hette *Sex och samlevnad* ändrades i Lgr22 till *Sexualitet, samtycke och relationer*. Skolverket skriver på sin hemsida:

”Regeringen har fattat beslut om läroplansändringar i kunskapsområdet som idag kallas sex och samlevnad. Det nya namnet blir sexualitet, samtycke och relationer. Beslutet gäller alla skolformer. Förändringarna i läroplanerna ska tillämpas från höstterminen 2022.

Flera undersökningar visar att elever vill ha mer och bättre sex och samlevnadsundervisning. Att diskutera frågorna i alla skolans ämnen ger dem ökade möjligheter att samtala om och reflektera kring sex och samlevnadsfrågor utifrån olika aspekter.”

Det står också att:

”Förutom att kunskapsområdet byter namn till Sexualitet, samtycke och relationer är områdets bredd tydligare fram skrivet i läroplanerna. Området ska:

- främja elevernas hälsa och välbefinnande
- stärka förmågan att göra medvetna och självständiga val
- bidra till förståelse för egna och andras rättigheter
- förmedla betydelsen av samtycke
- omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck
- utveckla elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer och sexualitet.”

Kul och klurigt

I kapitlet **Kul och klurigt** finns material som eleverna kan använda när de får en stund över. Kapitlet innehåller läsning, klurig läsförståelse och lite allmänbildning. Syftet med detta kapitel är att eleverna ska fortsätta att utveckla sin läsförståelse och allmänbildning och ta sig an SO-ämnena på ett lustfyllt sätt.

Kapitlet består av olika uppgifter och är tänkt som ett extramaterial med blandade övningar som tränar olika kunskaper och förmågor. Precis som vid allt annat arbete med SOS rekommenderar vi att ni gärna låter diskussioner mellan eleverna och i helklass ta tid då de är värdefulla lärandetillfällen och hjälper eleverna att utveckla många förmågor.

Bild: Shutterstock

POLITIK OCH DEMOKRATI

Syfte och centralt innehåll

Syftet med det här kapitlet är att eleverna ska reflektera över och lära sig om demokrati, politik, makt och hur man kan påverka samhället genom att skapa opinion och på andra sätt. Eleverna får möjlighet att se filmer, läsa texter, diskutera och göra övningar. Dessa ger eleverna en orientering i olika samhällsfunktioner och hjälper dem att fundera vidare och göra personliga ställningstaganden kring demokrati, politik och opinionsbildning.

Kapitlet tar upp följande delar av det centrala innehållet i samhällskunskap:

- Vad demokrati är och hur demokratiska beslut fattas. Hur individer och grupper kan påverka beslut, genom att rösta i allmänna val och till exempel genom elevråd i skolan eller genom att skapa opinion i sociala medier.
- Riksdagen och regeringen och deras olika uppdrag. Politiska val och partier i Sverige. Skiljelinjer i några aktuella politiska frågor.

Lärandemål

Lärandemålet är att eleverna ska kunna besvara frågorna:

- Vad är politik?
- Vad är demokrati?
- Hur kan vi påverka i samhället?
- Hur går val till?
- Hur styrs Sverige?

Dessa frågor finns också i den digitala lärarlicensen så du kan visa dem för eleverna på whiteboarden.

Inledning

Här följer ett förslag på lektionsgång för kapitlet. Man kan självklart lägga upp arbetet på annat sätt eller med en annan tidsplan. Det är dock fördelaktigt att låta diskussioner, både mellan eleverna i mindre grupper och i helklass, ta tid. De är värdefulla lärandetillfällen och hjälper eleverna att utveckla många förmågor.

Politik handlar om makt

Lektionsförslag

Börja med att gå igenom lärandemålen. Vad kan eleverna redan om dessa?

En idé kan vara att låta eleverna besvara frågorna enskilt och spara sina svar för att sedan jämföra med de svar de kan ge efter att ha avslutat arbetet med kapitlet.

Be eleverna fundera över vad ordet makt innebär. Låt dem först tänka själva en stund, därefter diskutera med en klasskamrat och sedan ha en diskussion i hela gruppen. Samla gärna deras tankar på tavlan i form av en tankekarta.

Gå igenom begreppen *makt* och *påverkan*. Läs texten och arbeta med aktuell sida i Arbetsboken.

Bildförteckning

Bildförteckningens sidhänvisningar är till grundboken vars sidor visas i lärarhandledningen.

- Magnus Hallgren/DN/TT 6
Fredrik Sandberg/TT 8 (1)
Claudio Bresciani/TT 8 (2)
Karin Törnblom/TT 8 (3)
Toru Yamanaka/AFP/TT 8 (4)
Victoria Henriksson/Johnér 10
Sean Gallup/ Getty Images 14
Johan Nilsson/TT 18
Valmyndigheten 19
Henrik Isaksson/TT 20
Johner RF/Getty Images 21 (1)
Hanna Franzén/TT 21 (2)
Anders Wiklund/TT 21 (3)
Shutterstock.com 23
Pascal Le Segretain/Getty Images 24
Shutterstock.com 25
Fredrik Sandberg/TT 26
Jessica Gow/TT 27
Westend61/Getty Images 28
Shutterstock.com 29
Albert Nieboer/dpa picture alliance/Alamy Stock Photo/TT 30
Shutterstock.com 32
Kamerareportage/TT 33
Fredrik Sandberg/TT 36
Paul Dolnstein: Scener ur slaget vid Älvsborgs slott, 1502/
Stadsarkivet i Weimar 39 (1)
Michael Sittow: Porträtt av Christian II, 1515/Statens Museum
for Kunst, Köpenhamn 39 (2)
Lennart Karlsson/SHM 40
Nordiska Museet 41—43
"Gustav I, 1497-1560, konung av Sverige" Olja av David
Frumerie, troligen 1666/Nationalmuseum 44
Björn "Gruvtroll" Carlander 47 (1)
Ur Historien om de nordiska folken av Olaus Magnus 47 (2)
Christer Malmberg 48
Ur Historien om de nordiska folken av Olaus Magnus 49—50
"Diptyk med porträtt av Luther och hans fru". Tempera på
trä av Lucas Cranach d.ä.1529/Hessisches Landesmuseum
Darmstadt 52
Mikhail Markovskiy/Shutterstock 53
"Gustaf Wasa hos Sven Elfsson i Isala by år 1520". Olja av
Johan Gustaf Sandberg 1831. 58
Alexis Dafois/Kungl. Hovstaterna 59
"Erik XIV (1533-1577), kung av Sverige, gift med Karin
Månsdotter". Olja av Steven van der Muelen/Nationalmuseum
60 (1)
Ur Sabellicus Opera Omnia (signum D517/
Handschriftsavdelningen/Kungliga biblioteket 60 (2)
Kopia efter Johan Baptista van Uther: "Johan III"/
Nationalmuseum 61 (1)
"Sigismund, 1566-1632, konung av Sverige och Polen" Olja av
konstnär/Nationalmuseum 61 (2)
"Karl IX, 1550-1611, konung av Sverige". Olja av okänd
konstnär/Nationalmuseum 62
"Okänd kvinna, tidigare kallad Cecilia Vasa, 1540-1627,
prinsessa av Sverige markgrevinna av Ba". Olja av okänd
konstnär cirka 1625/Nationalmuseum 63
Holger Ellgaard 65
Csaba Tökölyi/Moment RF/Getty Images 68
M.Moira/Shutterstock 74
VladKK/Shutterstock 75
Anders Good/TT 76
Mark Earthy/TT 77
TriceratopsSwe 80
Anmmar Awad/Reuters/TT 81
Vatican Media Handout/EPA/TT 82
PaPicasso/Shutterstock 83 (1)
Michael Campanella/Getty Images 83 (2)
Vincenzo Pinto/AFP/TT 84
Martchan/Shutterstock 85 (1)
GOLFX/Shutterstock 85 (2)
Ann-Sofi Rosenkvist/DN/TT 85 (3)
Zoran Karapancev/Shutterstock 86
Jonathan Nackstrand/AFP/Getty Images 87
Alessia Giuliani/Vatican Pool/Getty Images 88 (1)
Anders Good/TT 88 (2)
RPBaiao/Shutterstock 89 (1)
Jan-Erik Henriksson/TT 89 (2)
Mikael Gustafsson/Naturfotograferna/TT 90 (1)
199pema 90 (2)
Thomas Karlsson/DN/TT 91
pownibe/Shutterstock 92 (1)
Jonathan Nackstrand/AFP/TT 92 (2)
Wolfilser/Shutterstock 92 (3)
Noella Johansson/TT 93
olgagorovenko/Shutterstock 99
Erik Johansen/NTB scanpix/TT 100
Lars Pehrson/SvD/TT 102 (1)
Henrik Strömstad/Samfoto/TT 102 (2)
Patrick Dieudonne/Robert Harding Photography/TT 102 (3)
Andreas Steidlinger/Alamy Stock Photo/TT 103 (1)
Roni Rekomaa/Lehtikuva/TT 103 (2)
Wojtek Chmielewski/Shutterstock 107 (1)
wenliou/Shutterstock 107 (2)
Gerhard Zwerger-Schoner/imageBROKER/TT 109 (1)
canyalcin/Shutterstock 109 (2)
Ekaterina Kondratova/Shutterstock 110
S. Vannini/DEA/Getty Images 111 (1)
Andreas Steidlinger/Alamy Stock Photo/TT 111 (2)
Ulf Berglund/Bildhuset/TT 114
Håkon Mosvold Larsen/NTB scanpix/TT 116
Krasowit/Shutterstock 117 (1)
Haizhen Du/Shutterstock 117 (2)
Valery Evlakhov/Shutterstock 117 (3)
lunamarina/Shutterstock 117 (4)
Gorm Kallestad/NTB scanpix/TT 118
Landsat 7/USGS/NASA 119
Anneli Svanström/WWF/TT 120
TTphoto/Shutterstock 124
InfinitumProdux/Shutterstock 128
Lennart Rehman/GT/TT 129 (1)
Erik Abel/TT 129 (2)
Stefan Dinse/Shutterstock 130
Jeppe Gustafsson/TT 131
Lars Pehrson/SvD/TT 132
Ondrej Prosimsky/Shutterstock 133
Sander van der Werf/Shutterstock 135 (1)
avtk/Shutterstock 135 (2)
Gert Olsson/Scandinavia/TT 136
Ken Ross/VWPics/Getty Images 138
"Per Olsson". Olja av David Klöcker Ehrenstrahl 1686/
Nationalmuseum 143
Claudio Bresciani/TT 144
Lennart Nilsson/TT 145
"Gustav II Adolf". Olja av okänd konstnär/Nationalmuseum
146
"Les Misères et les Malheurs de la Guerre". Jacques Callot
1633. 147
"Scènes de pillage après la bataille". Olja av Sebastian Vrancx/
Royal Museums of Fine Arts of Belgium. 148
Ur Nordisk familjebok, 1904, vol.2, p.395-396. 150
"Skotska legoknektar i Gustav II Adolfs armé". Gravyr Köler, G
1631/Library of Congress 151
"Les Misères et les Malheurs de la Guerre". Olja av Jacques
Callot 1633. 153
Landsarkivet i Vadstena/Riksarkivet 154
"Axel Oxenstierna af Södermöre, 1583-1654". Olja av Michiel
Jansz. van Mierevelt 155
Kungliga Biblioteket 156
Postmuseum 157 (1)
Kungliga Biblioteket 157 (2)
"Sjöslaget vid Femernbält 1644". Olja av Jan van de Velde IV
158
Photo12/Universal Images Group/Getty Images 159
"Drottning Kristina". Olja av Sébastien Bourdon 1653. 160
Ur "Kort beskrifning om Provinçien Nya Sverige uti America...
", illustration av Thomas Campanius Holm 1702. 162
Ur "Trade Castles and Forts of West Africa" Illustration av
Henry Greenhill, 1682. 163
"Nedre bergmästarorten i Falu gruva". Olja av Pehr Hilleström
d.ä. 164
David Castor 166
"Karl XI, 1655-1697, konung av Sverige". Olja av David
Klöcker Ehrenstrahl 1676. 167
Ur Historien om de nordiska folken av Olaus Magnus 169
"Häxprocess i Mora 1670". Tyskt kopparstick 1670. 173
Y-näsmannen 174
"Karl XII, kung av Sverige". Olja av David von Krafft 1707. 176
Anna Asplund/Sjöfartsmuseet Akvariet 177
Göta Hovrätt Advokatfiskalens arkiv/Riksarkivet 181 (1)
Livrustkammaren/SHM 181 (2)
Efired/Shutterstock 184
ayazad/Shutterstock 188
Krister Hansson/Aftonbladet/TT 190 (1)
Ann-Sofi Rosenkvist/DN/TT 190 (2)
s-artmedia/Shutterstock 191
Berke/Shutterstock 192
Omar Salem/AFP/TT 193
Kayihan Bolukbasi/Shutterstock 194 (1)
Boris Roessler/DPA/TT 194 (2)
Ann-Sofi Rosenkvist/DN/TT 195
Boris Stroujko/Shutterstock 197 (1)
Leo Sellén/TT 197 (2)
Photographer RM/Shutterstock 198 (1)
Paman Aheri/Shutterstock 198 (2)
Kaveh Kazemi/Getty Images 200 (1)
Ahmad Al-Rubaye/AFP/TT 200 (2)
Anders Hansson/TT 201 (1)
Björn Lindgren/TT 201 (2)
Dan Kitwood/Getty Images 202 (1)
Masko/Getty Images 202 (2)
Heiko Wolfram/DPA/TT 203
Anna Maria Liljestränd 204
Hunter82/Shutterstock 205
Hussein El-Alawi/Sydsvenskan/TT 206
kiraziku2u/Shutterstock 207
Hanan Isachar/Goding/Getty Images 210
JekLi/Shutterstock 212
Oleg Ivanov IL/Shutterstock 214 (1)
Camilla Cherry/TT 214 (2)
Krister Hansson/Aftonbladet/TT 214 (3)
Anders Wiklund/TT 216
Alistair Berg/Getty Images 218 (1)
Lars Pehrson/SvD/TT 218 (2)
Mickan Palmqvist/Aftonbladet/TT 219 (1)
Wolters Kluwer 219 (2)
Magnus Martinson/NIBL/TT 219 (3)
Maj-Britt Rehnström/TT 220
Mikael Fritzson/TT 224
Johan Nilsson/TT 228
Lijphoto/Shutterstock 229
Hussein El-Alawi/Sydsvenskan/TT 230
seksan Mongkhonkhamso/Getty Images 231
Peopleimages/Getty Images 233
VLA photos/Shutterstock 239 (1)
Philip Bird LRPS CPAGB/Shutterstock 239 (2)
Johan Nilsson/TT 241
JohnnyOneSpeed 244
Don Landwehrle/Alamy/TT 245
EvgenySHCH/Shutterstock 248
Adariukov Aleksandr/Shutterstock 250 (1)
Valery Shanin/Shutterstock 250 (2)
travel4fishing/Shutterstock 251
Szymon Mucha/Shutterstock 252
nightcap/Shutterstock 254 (1)
Earth Observatory/NASA 254 (2)
Mro/Shutterstock 255
Harry Beugelink/Shutterstock 257 (1)
Peter Summers/Getty Images 257 (2)
JessicaGirvan/Shutterstock 258
KucherAV/Shutterstock 259
Redaktion93/Shutterstock 262
Ugor Sirbu/Shutterstock 264 (1)
Olga_Shestakova/Shutterstock 264 (2)
Valery121283/Shutterstock 264 (3)
Tim UR/Shutterstock 264 (4)
Timmary/Shutterstock 265 (1)
Maks Narodenko/Shutterstock 265 (2)
GSDesign/Shutterstock 265 (3)
Iakov Filimonov/Shutterstock 265 (4)
"Iron Works, Colebrook Dale, 1805". Philip James
Loutherboung the Younger. Fine Art Images/Heritage Images/
Getty Images 266
Fox Photos/Getty Images 267
taranchic/Shutterstock 268 (1)
PICTOR PICTURE COMPANY/Shutterstock 268 (2)
Frans Lemmens/Corbis Documentary RF/Getty Images 269
Kirill Kukhmar/TASS/Getty Images 270
ventdusud/Shutterstock 271
Vytautas Kielaitis/Shutterstock 272 (1)
Michael Kooren/Reuters/TT 272 (2)
Fredrik Sandberg/TT 273 (1)
EQRoy/Shutterstock 273 (2)
EvgL/Shutterstock 274
Guiseppa Cacace/AFP/TT 278
Tupungato/Shutterstock 279 (1)
Oligo22/Shutterstock 279 (2)
Matthew Horwood/Getty Images 280
Milosz Maslanka/Shutterstock 281 (1)
Fabiano's_Photo/Shutterstock 281 (2)
taranchic/Shutterstock 282
travelview/Shutterstock 283
Kirill Spiridonov/Shutterstock 284
fokke baarsen/Shutterstock 285
Arty Om/Shutterstock 286
FOTOGRIIN/Shutterstock 287
Mikhail Cheremkin/Shutterstock 288
INTREEGUE Photography/Shutterstock 289
Grzegorz Dlugosz/Shutterstock 290
S-F/Shutterstock 291
Alex Tihonovs/Shutterstock 292
NORRIE3699/Shutterstock 293 (1)
B.Stefanov/Shutterstock 293 (2)
Bengt Nyman 294 (1)
kudla/Shutterstock 294 (2)
Aris Oikonomou/AFP/Getty Images 296
photostar72/Shutterstock 299 (1)
Peter Etschells/Shutterstock 299 (2)

SOS 5 Lärarguide

I denna lärarguide finns användbar information för dig som undervisar med SOS 5.

Det handlar om:

- kommentarer till alla moment i grundläromedlet
- kopplingar mot kursplanens syfte och centrala innehåll
- lärandemål
- facit med exempelsvar
- länktips
- pedagogiska tips etc.

I kombination med den materiel som finns i den digitala lärarlicensen (filmer, kopieringsunderlag med praktiska och teoretiska uppgifter, prov m.m.) har du ett komplett underlag för din planering av undervisningen i SO för årskurs 5.

